

SULKEUTUIKO KESKILUOKKA?

REKISTERIPOHJAINEN TARKASTELU SOSIAALISESTA LIKKUVUUDESTA SUOMESSA 1985–2005

*Outi Sirniö, Pekka Martikainen
& Pasi Moisio*

ABSTRAKTI

Suomen kaupungistuessa ja toimihenkilöistyessä ennustettiin, että niin kutsutun keskiluokan kasvu tulisi 1990–2000-luvuilla päättymään ja keskiluokka sulkemaan rajansa siten, että keskiluokkaisen aseman saavuttaminen edellyttäisi yhä enemmän keskiluokkaista lapsuudenkotia. Tämä tutkimus selvittää, onko sulkeutumista tapahtunut aikavälillä 1985–2005. Tutkimuksen aineistona on käytetty Tilastokeskuksen keräämää pitkäaikaisaineistoa, joka on 11 prosentin otos Suomen väestöstä. Keskiluokkaiseksi asemaksi määritellään ylemmiksi ja alemmiksi toimihenkilöiksi luokitellut henkilöt. Tulokset osoittavat, että keskiluokan kasvun pysähtymisestä huolimatta suomalainen keskiluokka ei ole sulkeutunut, vaan sinne pystyy sijoittumaan muistakin kuin keskiluokkaisista lähtökohdista tulevat. Suomen sosiaalisen liikkuvuuden taso vaikuttaa pysyvän korkealla tasolla. Vaikka yhteys yksilön oman ja tämän vanhempien sosiaaliryhmän välillä onkin heikennyt, ovat liikkuvuuden sukupuolittaiset erot edelleen selkeät, ja ylemmän toimihenkilön statuksen saavuttaminen on epätodennäköisempää kuin alemman toimihenkilön.

Avainsanat: sosiaalinen liikkuvuus, keskiluokka, sosiaaliryhmä, toimihenkilöt

Viime vuosikymmenten keskiluokkaistumiskeskustelussa viitataan Suomessa tapahtuneeseen rakennemuutokseen 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin työväenluokkaisten ammatinharjoittajien määrä laski ja keskiluokkaisten nousi selkeästi teollistumisen alasajon, tietotyön yleistymisen ja kaupungistumisen myötä. Teollistuneen Suomen on oletettu seuraavan Bellin (1973) postmodernisaatioteesin mukaista kehitystä, jolloin yhteiskunnan keskiluokkaistuessa palvelusektorin työt lisääntyvät ja teollinen työ vähenee erityisesti automatisoinnista johtuen

(Alestalo 1990; Melin 1999; Kortteinen 1990; Erola & Moisio 2004). Tämä murros jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi näkyy erityisesti voimistuvana liikkuvuutena professio- ja palveluammatteihin. Blom ja Melin (2002) toteavat keskiluokkaistumisen selittyvän myös niin kutsutun tietotyön lisääntymisen johdosta. Toimihenkilöistymisen on kuvattu tapahtuvan niin, että eläkkeelle jäävistä suurin osa on työntekijöitä ja maatalousyrittäjiä, kun taas työuraansa aloittavat nuoret sijoittuvat suoraan alemmiksi tai ylemmiksi toimihenkilöiksi (Myrskylä 2009b).

Keskiluokkaistumisen myötä on ennustettu, että suomalaisten sosiaalinen liikkuvuus tulee jähmettymään ja yhteiskuntarakenne sulkeutumaan. Tähän on viitattu ennen kaikkea keskiluokan eli yleensä toimihenkilöasemassa toimivien ryhmän jähmettymisellä siten, että kyseiseen asemaan sijoittuminen muiden kuin toimihenkilötaustaisten joukosta vaikeutuisi, ja toimihenkilöiksi sijoittuisi pitkälti vain toimihenkilövanhempien lapsia. Blomin ja Melinin (2002) mukaan 1980- ja 1990-luvuilla sosiaalinen nousu Suomessa oli selkeästi vähäisempää kuin 1960-luvulla. Tällöin nykyinen suomalainen yhteiskunta olisi jäykistyneempi kuin aikaisemmin. Tässä tapauksessa Bellin esittämän postmodernisaatioteesiin näyttäisi liittyvän myös sosiaalisen liikkuvuuden jähmettyminen: keskiluokan ja sen mukana koko yhteiskunnan rakenne jähmettyisi. Blom ja Melin huomioivat tutkimuksessaan kuitenkin sosiaalisen liikkuvuuden määrittämänä vain sosiaalisen nousun, eivätkä käsittele liikkuvuutta, joka tapahtuu korkeammasta asemasta matalampaan.

Yleisemmin on kuitenkin tapana huomioida kaikki liikkuvuus sosiaaliryhmästä toiseen yhteiskunnan avoimuuden mittarina (esim. Breen 2004): mitä enemmän yhteiskunnassa liikutaan, sitä avoimempi se on. Myös Pöntinen (1983; 1982; Erikson & Pöntinen 1985) ennusti, että keskiluokka oli sulkeutumassa 1900-luvun lopussa niin, että keskiluokkaan päätyvät ainoastaan keskiluokasta lähtöisin olevat, ja keskiluokan sulkeutumisen seurauksena sosiaalinen liikkuvuus tulee vähenemään. Pöntisen mukaan sulkeutuminen tapahtuisi, kun maalta kaupunkiin muutto ehtyisi kaupungistumisen tasoittuessa. Pöntinen ennakoikin sosiaalisen liikkumisen tapahtuvan 1990-luvulla enemmän ”alaspäin” kuin ”ylöspäin”.

Aivan viimeaikaisessa suomalaisten sosiaalista liikkuvuutta kuvaavissa tutkimuksissa liikkuvuuden taso ei kuitenkaan näytä muuttuneen merkittävästi 1990- ja 2000-luvuilla, vaikka keskiluokan kasvu on pysähtynyt. Edelleen noin 70–80 prosenttia suomalaisista sijoittuu eri sosiaaliryhmään kuin vanhempansa (Sirniö 2010; Erola 2010a; Erola 2009; Myrskylä 2009b; Erola & Moisio 2002). 1980-luvulla

tapahtunut keskiluokkaisten ammattiryhmien kasvun pysähtyminen ei näytä aiheuttaneen liikkuvuuden jähmettymistä.

Palkka- ja yrittäjätulot muodostavat rahatalouden perustuvassa yhteiskunnassa kotitalouksien pääasiallisen tulonlähteen ja määrittävät pitkälti myös aseman sosiaalisessa hierarkiassa. Työmarkkina-asemaan liittyy myös muita kuin puhtaasti tuloilla mitattavia eroja, kuten työpaikan pysyvyys, ammatin arvostus ja elämäntapoihin liittyviä eroja. Näiden erojen kautta katsotaan yhteiskuntaan syntyvän sosiaaliryhmiä, jotka yhdessä muodostavat sosiaalisen luokkarakenteen. Sosiaalisen luokkarakenteen käsitteellistämässä sosiologiassa on olemassa kaksi vanhaa perinnettä: (uus)marxilainen ja (uus)weberiläinen. Weberiläinen perinne painottaa eri luokkien erilaisia elämänmahdollisuuksia ja työmarkkina-asemia (Breen 2005). Marxilainen perinne painottaa edellisten lisäksi myös luokkien välisten intressien välistä ristiriitaa luokkien muodostumisessa sekä samaan luokkaan kuuluvien yhteenkuuluvuuden tunnetta (Wright 1997).

Teoreettisten lähtökohtiensa eroista huolimatta molemmissa perinteissä käytetään pitkälti samoja kriteerejä sosiaaliryhmien empiirisessä muodostamisessa (Sørensen 2000). Sosiaaliryhmät muodostetaan kolmen työmarkkina-asemiin liittyvän kriteerin pohjalta: henkilön yleisen työmarkkina-aseman mukaan, tämä tarkennettuna hänen asemallaan tuotantoyksikössä sekä työsuhteen luonteella sen valvonnan ja itsenäisyyden perusteella (Erikson & Goldthorpe 1992). Keskiluokalla viitataan yleensä niihin palkkatyötä tekeviin, joilla on korkea työn autonomia sekä yrittäjiin, jotka myös itse osallistuvat työprosessiin. Keskiluokkaan määritellään yleensä kuuluvaksi tulo-, koulutus- ja ammattiasemajakauman keskelle sijoittuva väestön osa. Esimerkiksi Wright (1997; 1978) määrittelee luokka-asemat koulutuksen ja työn valta- ja auktoriteettisuhteiden avulla: keskiluokkaan kuuluvat hänen mukaansa johtajat, työnjohtajat ja asiantuntijat, joilla on korkea tai keskitasoinen työn autonomia ja alaisia ja/ tai päätöksentekovalta työpaikkaa koskevissa asioissa.

Sosiaalisen liikkuvuuden tutkimus on perinteisesti ollut miesten liikkuvuuden tutkimista. Tutkimukset niin Suomessa kuin muuallakin on tehty vertailemalla miesten sosiaaliryhmää tai tulotasoa heidän isiensä sosiaaliryhmään ja tuloihin. Naisten liikkuvuuden tutkimus, molemmat sukupuolet yhdessä tai miehet ja naiset eriytettyinä, on koettu tarpeettomaksi yleisimmin siksi, että avioliitossa elävän naisen sosiaaliryhmäksi on määritelty hänen miehensä sosiaaliryhmä, jolloin miesten sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksen on oletettu kuvaavan myös naisten sosiaalista liikkuvuutta. Tuoreemmissa tutkimuksissa, joissa naisten ja miesten sosiaalista liikkuvuutta on tutkittu erikseen, naisten liikkuvuuden on todettu olevan voimakkaampaa kuin miehillä (ks. esim. Erola 2009; Sirniö 2010; Jonsson 2004; Ringdal 2004; Jäntti 2002; Erola & Moisio 2002). Tähän tulokseen on kuitenkin vaikuttanut käytetty tutkimusasetelma. Kun naisen sosiaaliryhmää verrataan tämän isän sosiaaliryhmään, ammattirakenteen sukupuolierot lisäävät liikkuvuutta (Moisio 2007). On kuitenkin osoitettu, että myös äidin sosiaaliryhmällä on selkeä yhteys lasten aikuisena saavutamaan asemaan (Moisio 2007; Beller 2009; Hansen 2010). Sosiaaliryhmän määrittelyyn onkin viimeaikaisissa tutkimuksissa käytetty eniten niin kutsuttua pääelättäjä-mallia (*dominance method*), jossa sosiaaliryhmä määrittyy sen perheen jäsenen perusteella, jolla on korkein tulotaso ja status.

Tämä tutkimus selvittää, onko keskiluokka sulkeutunut Suomessa 1990- ja 2000-luvuilla. Analyseissä sosiaaliryhmä määritellään ammattiin perustuvana ryhmittelyä Tilastokeskuksen luokittelun mukaisesti (Tilastokeskus 1999). Tässä ryhmittelyssä keskiluokkaan selkeimmin verrattavissa olevat sosiaaliryhmät ovat alempien ja ylempien toimihenkilöiden ryhmät. Ylempien toimihenkilöiden työtehtävät vastaavat usein professionaaliseksi kuvattuja keskiluokkaisia työntekijöitä. Myös niin kutsuttuja valkokaulustyöntekijöitä on toisinaan verrattu keskiluokkaan, joten myös alemmat toimihenkilöt otetaan tässä tutkimuksessa mukaan keskiluokan määrittelyyn. Vaikka kaikki alempien ja ylempien toimihenkilöiden luokkiin kuuluvat ammatit eivät

välttämättä olekaan selkeästi keskiluokkaisia ammatteja, vastaavat niiden työtehtävät kuitenkin selkeimmin keskiluokan määritelmää. Yleisimmin liikkuvuustutkimuksissa käytetty sosiaaliryhmien sisältöjä ja keskinäisiä suhteita kuvaava ammattipohjainen jaottelu on niin kutsuttu Erikson–Goldthorpe- eli EG-luokitus (Erikson & Goldthorpe 1992), jonka ylempään profession (I), alemman profession (II) ja ylempään tason rutiinomaisen eiruumiillisen työn (IIIa) luokat vastaavat parhaiten Tilastokeskuksen luokituksen alempia ja ylempää toimihenkilöitä. EG-luokituksessa luokkaan I kuuluvat esimerkiksi johtajat, ylimmät virkamiehet ja erityisasiantuntijat (esimerkiksi lääkärit), luokkaan II keskijohdon tehtävät ja alemmat virkamiehet (esimerkiksi opettajat), ja luokkaan IIIa toimitustyöntekijät erityisesti hallinnon ja kaupan alalta. Näitä kolmea (I–IIIa) luokkaa Erikson ja Goldthorpe kutsuvat valkokaulustyöntekijöiksi (*white-collar workers*) ja luokkia I–II palvelussuhteessa oleviksi työntekijöiksi (*service class*). Erolan ja Moision (2002) tekemän Tilastokeskuksen luokituksen ja EG-luokituksen välisen vertailun perusteella voidaan todeta, että keskiluokkaiset ryhmät vastaavat näissä toisiaan suhteellisen hyvin, vaikka eroja löytyykin siinä, mitkä ammattiasemat määritellään ylempiksi ja mitkä alemmiksi toimihenkilöiksi (tai professioiksi).

Liikkuvuuden jähmettymisen on ennustettu tapahtuvan ennen kaikkea keskiluokan sulkeutumisen vuoksi. Keskiluokan kasvun pysähtymisen seurauksena sosiaalisen nousun keskiluokkaan ennustettiin vaikeutuvan muista kuin toimihenkilötaustaisista perheistä. Keskiluokan sulkeutumisella viitataan siis ilmiöön, jossa keskiluokkaiseen ammattiasemaan sijoittuisi pitkälti vain toimihenkilövanhempien lapsia keskiluokan koon kasvun pysähtyessä. Tätä hypoteesia tarkastellaan rekisteriaineistosta muodostettujen liikkuvuustaulujen avulla, jotka kuvaavat 28–29-vuotiaiden sosiaalista liikkumista vuosina 1985–2005. Päämääränä on tarkastella erityisesti, onko ylisukupolvisessa liikkumisessa keskiluokkaisuun sosiaaliryhmiin tapahtunut muutoksia tutkimusajan kuluessa.

TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

Tutkimuksen aineistona on käytetty Tilastokeskuksen keräämää työssäkäyntitilaston pitkäaikaisaineistoa, joka on koostettu rekisteritietojen pohjalta perusjoukkoon kaikki suomalaiset. Aineisto sisältää yksilötason tietoja ja kattaa vuodet 1987–2005, minkä lisäksi siihen on lisätty väestölaskentatietoja aiemmilta vuosilta vuoteen 1970 asti. Tutkimusotos on muodostettu 11 prosentin satunnaisotannalla kaikista Suomen väestöön jonain vuonna 1987–2003 kuuluneista henkilöistä.

Tässä tutkimuksessa tutkimusjoukoksi on valittu henkilöt, jotka ovat olleet vuosina 1970, 1975, 1980, 1985 ja 1990 13–14-vuotiaita nuoria (syntymäkohortit 1956–57, 1961–62, 1966–67, 1971–72 ja 1976–77). Käytetyn 11 prosentin otoksesta otetun osa-aineiston tapausten lukumäärä (N) vaihtelee kohortitain 6271:n ja 8766:n välillä siten, että kaiken kaikkiaan yhteensä 37 059 naista ja 38 681 miestä on valikoitunut tutkimuksen aineistoon.

Sosiaalisen liikkuvuuden analysoimiseksi tutkittavien lapsuudenperheen (lähtöasema) ja oma sosiaaliryhmä (kohdeasema) tulee määrittellä. Lapsuudenperheen sosiaaliryhmä määrittyy heidän perheensä, tarkemmin sanottuna perheen pääelättäjän sosioekonomisen statuksen mukaisesti. Perheen pääelättäjäksi eli viitehenkilöksi määritellään useimmiten se vanhemmista, joka pääasiallisesti vastaa kotitalouden toimeentulosta (Tilastokeskus 1999). Tutkittavien lapsuudenperheen sosiaaliryhmää on tarkasteltu niin sanottua takautuvaa sosioekonomista statusta kuvaavan muuttujan avulla. Tässä muuttujassa puuttuvia tietoja vanhempien sosioekonomisesta asemasta on pyritty luokittelemaan luokkiin aikaisempien väestölaskentojen tietojen perusteella.

Lapsuudenperheen sosiaaliryhmää verrataan henkilön omaan sosiaaliryhmään 15 vuotta myöhemmin, kun henkilö on 28–29-vuotias aikuinen. Tutkimuskohortista riippuen kohdeasema on siis määritelty vuosina 1985, 1990, 1995, 2000 ja 2005. Oletuksena on, että 28–29-vuotias henkilö on jo kouluttautunut ja saavuttanut tietyn vakiintuneen ammattiaseman ja täten sosiaaliryhmän. Kohdease-

man vakiintuminen hieman alle 30-vuoden iästä lähtien on kirjallisuudessa yleisin oletus (ks. esim. Breen 2004, Erola 2009). Tällöin suuri osa on suorittanut korkeimman tutkintonsa ja saavuttanut ainakin jossain määrin vakiintuneen aseman työmarkkinoilla. Noin kolmenkymmenen vuoden iässä saavutetun sosiaaliryhmän on myös todettu pysyvän samana vanhemmallekin iälle erityisesti toimihenkilöiden keskuudessa: esimerkiksi Myrskylän (2009b) mukaan vuonna 2005 noin 60 prosenttia 50–54-vuotiaista toimihenkilöistä oli kuulunut samaan ryhmään myös 25 vuotta nuorempana.

Sosiaaliryhmät on määritelty Tilastokeskuksen sosioekonomisen statuksen määritelmien mukaisesti (Tilastokeskus 1999). Sekä lähtöettä kohdeasema on määritelty samaa luokitusta käyttäen: luokitus huomioi luokkien sisällä ajallisesti tapahtuneet muutokset siten, että luokat ovat vertailukelpoisia eri tutkimusajankohtina. Luokitus perustuu ammatti-, ammattiasema- ja toimialaluokitusten tietoihin. Ylemmiksi toimihenkilöiksi on luokiteltu palkansaajat, jotka työtehtävissään soveltavat laajasti teoreettista tietoa, ja joiden työtehtävillä on ominaista suhteellisen suuri autonomia ja vastuu. Ryhmään on luokiteltu myös ne ammatit, joiden tehtävien keskimääräisenä vaatimuksena on korkea-asteen koulutus. Alempien toimihenkilöiden ryhmään on sijoitettu palkansaajat, joiden tehtävissä on keskeistä symbolien käsittely, esimerkiksi toimisto- tai myyntityö joko itsenäisesti tai epäitsenäisesti. Myös työnjohtajat kuuluvat tähän ryhmään. Työntekijät ovat palkansaajia, jotka osallistuvat tuotantotoimintaan. Yrittäjiksi luokitellaan henkilöt, jotka hoitavat omaa yritystä, viljelevät maata tai ovat vapaan ammatin harjoittajia. Opiskelijat ja muut -ryhmässä ovat myös työelämän ulkopuolelle sijoittuneet, esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät.

Liikkuvuustutkimuksen peruselementtejä ovat liikkuvuustaulut eli ristiintaulukot, joilla kuvataan havaintoyksikköjen lähtö- ja kohdeasemien yhteyttä. Liikkuvuuden tarkastelussa käytetään niin sanottuja *outflow*-taulukoita, joissa kuvataan tulojakaumat eli kohdeasemien prosentuaaliset jakaumat lähtöasemien mukaan (taulukko 1). Lisäksi liikkuvuuden

muodon ja voimakkuuden muutosta tarkastellaan vanhimpien (1970x1985) ja uusimpien (1990x2005) liikkuvuustauluista laskettujen ristitulosuhteiden (*odds ratio*, *OR*) avulla, jolloin liikkuvuuden ajallinen muutos paljastuu selkeämmin. *Odds* viittaa tapahtuman todennäköisyyteen suhteessa siihen todennäköisyyteen, ettei tapahtumaa tapahdu, ja ristitulosuhde eli *odds ratio* on kahden tällaisen *oddsin* suhde (Nummenmaa 2009). Mallissa tarkastellaan lähtö- ja kohdeasemien yhteyttä siten, että selitettävänä muuttujana on kohdeasema ja selittävänä muuttujana lähtöasema. Ristitulosuhde on tällöin laskettu jokaiselle liikkuvuustaulun solulle erikseen. Kertoimet on laskettu erikseen kunkin kohdeaseman mukaan niin, että vertailuryhmänä ($OR=1.00$) on käytetty niitä, jotka ovat lähtöisin vastaavasta lähtöasemasta. Toisin sanoen ristitulosuhteilla kuvataan tiettyyn kohdeasemaan sijoittumisen riskiä eri lähtöasemista tulevilla verrattuna niihin, jotka ovat lähtöisin samasta asemasta. *OR*-tarkastelu on reunajakaumista riippumatonta eli kuvaa suhteellista liikkuvuutta. Muut tässä artikkelissa esitetyt liikkuvuusluvut heijastavat myös yhteiskuntarakenteen muutoksesta riippuvaista absoluuttista kokonaisliikkuvuutta (ks. esim. Moisio 2007; Breen 2004).

TULOKSET

Taulukossa 1 on esitelty vanhin ja nuorin liikkuvuustaulu eli sosiaaliryhmien vuosien 1970x1985 ja 1990x2005¹ liikkuvuustaulut. Esimerkiksi uudemmassa liikkuvuustaulussa on verrattu vuosina 1976–1977 syntyneiden lapsuudenkodin viitehenkilön sosiaaliryhmää vuonna 1990 heidän omaan saavutettuun sosiaaliryhmään vuonna 2005. Taulujen reunajakaumat paljastavat yhteiskuntarakenteessa tapahtuneen selkeitä ajallisia muutoksia. Työntekijäasemissa olevien suhteellinen osuus laskee tarkastelujaksolla sekä miesten että naisten keskuudessa samaan aikaan, kun toimihenkilöasemissa olevien osuus nousee. Ylempiin toimihenkilöihin luokiteltavien henkilöiden osuus on noussut siten, että vuonna 2005 miehistä 18 prosenttia ja naisista 20 prosenttia kuuluu ylempien toimihenkilöiden sosiaaliryhmään. Vastaavasti miehistä 23

ja naisista 40 prosenttia kuului vuonna 2005 alempiin toimihenkilöihin. Naiset sijoittuvat todennäköisimmin alempien toimihenkilöiden ryhmään ja miehet työntekijäryhmiin. Naiset ovat yleisemmin erikoistumattomia kuin erikoistuneita työntekijöitä, miehillä tilanne on päinvastainen. Kokonaisliikkuvuus eli niiden osuus, joilla on eri lähtö- ja kohdeasema, on vuosien 1985 ja 2005 välisenä aikana laskenut naisilla 82 prosentista 77 prosenttiin ja noussut miehillä 72 prosentista 76 prosenttiin. Laskusta huolimatta naisten kokonaisliikkuvuus on hieman korkeampi kuin miesten.

Pysyviksi tai liikkumattomiksi voidaan kutsua sitä osuutta väestöstä, joiden kohdeasema on sama kuin heidän lähtöasemansa – nämä näkyvät liikkuvuustaulun diagonaalilla. Näiden henkilöiden kohdalla sosioekonominen status on sama vanhemmilla ja lapsilla. Taulukosta 2 voidaan todeta, että vanhempien asema ennustaa lasten asemaa voimakkaimmin toimihenkilöiden ryhmissä verrattuna muihin sosiaaliryhmiin. Ylempien toimihenkilöiden pysyvyys on voimakasta niin naisten kuin miestenkin kohdalla. Alemmista toimihenkilöistä pääasiallisesti naiset ovat liikkumattomia. Ennen kaikkea ensimmäisinä tutkimusajankohtina myös erikoistuneiden työntekijämiesten liikkumattomuus on voimakasta. Lisäksi työntekijän asemassa olevat miehet sijoittuvat epätodennäköisemmin samaan asemaan kuin heidän vanhempansa. Ajallisesti pysyvyyden taso vaihtelee voimakkaimmin *opiskelijat ja muut* -sosiaaliryhmässä.

Keskiluokan sulkeutumista koskevaa hypoteesia tarkastellaan tarkemmin ristitulosuhteiden (*OR*) avulla erikseen ylempille (kuvio 1) ja alemmille toimihenkilöille (kuvio 2)². Vastaavasti analyysien vasteina ovat ylempänä toimihenkilönä ja alempana toimihenkilönä oleminen. Ristitulosuhteet on laskettu siten, että vertailuryhmänä ($OR=1.00$) on käytetty pysyneiden ryhmää eli ylempien toimihenkilöiden analyysin kohdalla niitä, jotka ovat lähtöisin ylempien toimihenkilöiden ryhmästä, ja jotka ovat myös itse päätyneet 28–29-vuotiaana ylempiksi toimihenkilöiksi. Tällöin riskisuhde kertoo riskin päätyä ylempään toimihenkilön asemaan verrattuna niihin, jotka

Taulukko 1. Kohdeasemien prosentuaaliset osuudet lähtöasemien mukaan, uusien ja vanhin liikkuvuustaulu. 28-29-vuotiaat miehet ja naiset.

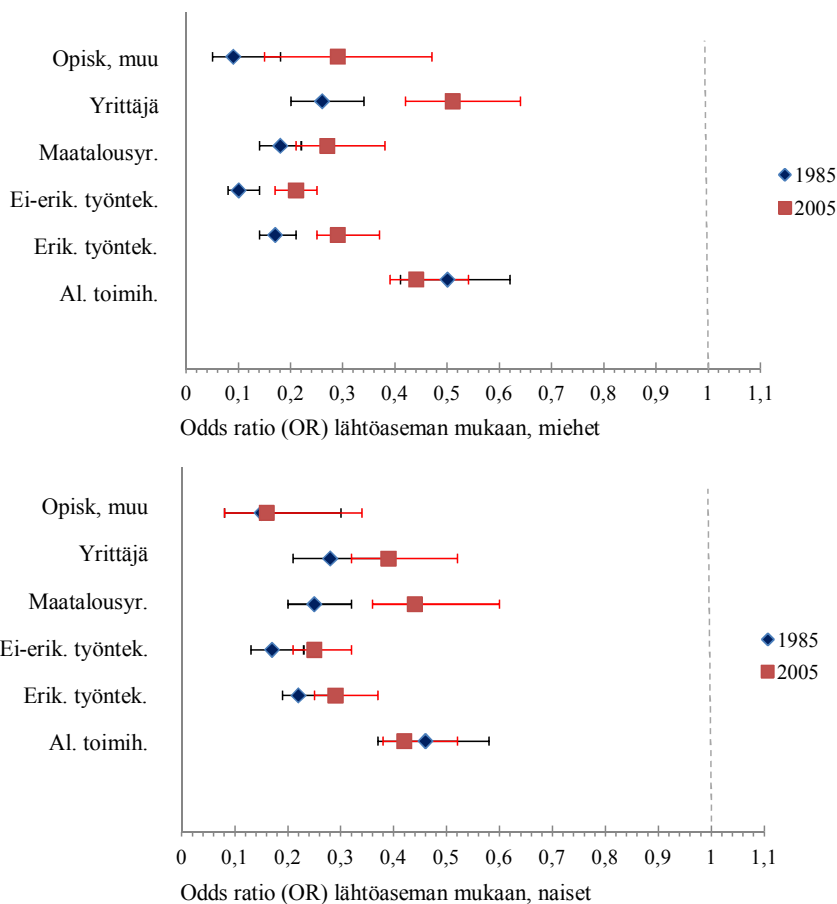
1970x1985 Kohdeasema											
Lähtöasema	Yl. toimih.	Al. toimih.	Al. toimih.	Erik. työntek.	Erik. työnt.	Ei-erik. työnt.	Maatalousyr.	Yrittäjä	Opisk. muu	Yhteensä	N
Miehet											
Yl. toimih.	37,2	24,5	10,3	6,4	0,3	4,1	17,3	100	689		
Al. toimih.	22,7	28,0	22,5	11,9	0,2	2,8	11,8	100	1236		
Erik. työntek.	9,2	18,2	39,7	17,9	0,2	3,6	11,2	100	3114		
Ei-erik. työntek.	5,8	13,0	38,1	24,4	0,9	2,8	15,2	100	903		
Maatalousyr.	9,4	15,0	27,3	17,7	14,9	3,9	11,7	100	2035		
Yrittäjä	13,3	17,5	20,6	21,3	0,8	15,4	11,1	100	611		
Opisk. muu	5,1	13,5	30,9	23,0	1,7	3,9	21,9	100	178		
Kaikki	13,2	18,7	30,4	17,1	3,8	4,3	12,5	100	8766		
Naiset											
Yl. toimih.	31,6	43,6	3,9	1,9	0,7	1,9	16,3	100	668		
Al. toimih.	17,4	51,3	6,5	6,4	0,7	2,9	14,8	100	1118		
Erik. työntek.	9,4	49,8	11,1	13,0	0,8	3,1	12,8	100	2867		
Ei-erik. työntek.	7,3	41,6	12,0	19,4	2,1	1,9	15,5	100	939		
Maatalousyr.	10,3	39,7	11,3	15,3	6,1	3,4	14,0	100	1866		
Yrittäjä	11,4	49,5	8,8	9,1	1,4	4,8	15,0	100	560		
Opisk. muu	6,6	35,8	10,6	18,5	3,3	3,3	21,9	100	151		
Kaikki	12,4	45,9	9,9	12,3	2,2	3,0	14,3	100	8169		
1990x2005											
Miehet											
Yl. toimih.	32,8	28,0	7,8	8,7	0,3	3,2	19,2	100	1421		
Al. toimih.	17,8	26,2	18,0	15,6	0,7	3,8	17,9	100	1886		
Erik. työntek.	12,4	21,1	24,7	18,7	0,2	2,9	19,9	100	1297		
Ei-erik. työntek.	9,2	18,5	24,3	20,7	0,4	3,3	23,6	100	1354		
Maatalousyr.	11,6	16,7	21,9	18,5	13,0	4,5	13,8	100	508		
Yrittäjä	19,9	20,2	23,6	15,5	0,3	6,9	13,6	100	664		
Opisk. muu	12,3	12,3	15,8	14,0	0,9	7,0	37,7	100	114		
Kaikki	17,8	22,8	19,1	15,9	1,3	3,8	19,2	100	7244		
Naiset											
Yl. toimih.	35,2	34,3	2,4	5,5	0,2	2,9	19,5	100	1320		
Al. toimih.	18,7	42,3	5,6	10,5	0,3	2,9	19,7	100	1799		
Erik. työntek.	13,5	43,1	6,2	14,0	0,7	3,3	19,2	100	1203		
Ei-erik. työntek.	12,0	39,2	5,7	16,4	0,7	3,1	22,9	100	1270		
Maatalousyr.	19,4	40,2	4,1	13,7	3,9	3,1	15,5	100	510		
Yrittäjä	17,5	41,5	6,6	12,0	0,5	4,4	17,5	100	610		
Opisk. muu	8,2	37,8	4,1	9,2	0,0	4,1	36,7	100	98		
Kaikki	19,5	40,0	5,1	11,6	0,7	3,2	19,9	100	6810		

Taulukko 2. Pysyneiden¹ eli niiden osuus, jotka sijoittuvat samaan sosiaaliryhmään kuin heidän lapsuudenperheensä liikkuvuustauluitain, %, 28–29- ja 38–39-vuotiaat miehet ja naiset.

Ikä	Miehet												Naiset											
	Liikkuvuustaulu																							
	Sosiaaliryhmä	1970x1985	1975x1990	1980x1990	1985x2000	1990x2005	1970x1985	1975x1990	1980x1990	1985x2000	1990x2005	1995x2000	1970x1985	1975x1990	1980x1990	1985x2000	1990x2005							
28-29-vuotiaat	Yl. toimih.	37,2	39,3	31,1	36,2	32,8	31,6	32,8	29	34,4	35,2	31,6	32,8	29	34,4	35,2								
	Al. toimih.	28	27,1	20,3	24,4	26,2	51,3	49,7	41,5	38,8	42,3	51,3	49,7	41,5	38,8	42,3								
	Erik. työntek.	39,7	36,9	11,5	28,5	24,7	11,1	12,4	6,1	6,2	6,2	11,1	12,4	6,1	6,2	6,2								
	Ei-erik. työntek.	24,4	29,4	35,6	22,4	20,7	19,4	17,9	16,4	20	16,4	19,4	17,9	16,4	20	16,4								
	Maatalousyr.	14,9	19,9	22,2	17,3	13	6,1	9,5	5,5	5,6	3,9	6,1	9,5	5,5	5,6	3,9								
	Yrittäjä	15,4	17,1	12,6	10,1	6,9	4,8	7,5	4,1	5,3	4,4	4,8	7,5	4,1	5,3	4,4								
Opisk. muu	21,9	19,8	47,4	45,5	37,7	21,9	16,9	46,7	40	36,7	21,9	16,9	46,7	40	36,7									
38-39-vuotiaat	Yl. toimih.	47,6	40,4	43,3	40,4	43,3	47,6	40,4	43,3	40,4	43,3	47,6	40,4	43,3	40,4	43,3								
	Al. toimih.	23,8	45,5	27,2	45,5	27,2	23,8	45,5	27,2	45,5	27,2	23,8	45,5	27,2	45,5	27,2								
	Erik. työntek.	18,6	5,1	26,5	5,1	26,5	18,6	5,1	26,5	5,1	26,5	18,6	5,1	26,5	5,1	26,5								
	Ei-erik. työntek.	28,7	19,1	20,9	19,1	20,9	28,7	19,1	20,9	19,1	20,9	28,7	19,1	20,9	19,1	20,9								
	Maatalousyr.	18,9	6,9	19,3	6,9	19,3	18,9	6,9	19,3	6,9	19,3	18,9	6,9	19,3	6,9	19,3								
	Yrittäjä	24,4	8,4	20,4	8,4	20,4	24,4	8,4	20,4	8,4	20,4	24,4	8,4	20,4	8,4	20,4								
Opisk. muu	33,3	26,7	31,1	26,7	31,1	33,3	26,7	31,1	26,7	31,1	33,3	26,7	31,1	26,7	31,1									

¹Pysyneillä eli liikkumattomilla viitataan liikkuvuustaulun diagonaalilla vasemmasta yläkulmasta oikeaan alakulmaan oleviin soluihin.

Kuvio 1. Ylempien toimihenkilöiden ryhmään sijoittumisen odds ratiot verrattuna niihin, jotka itse ovat lähtöisin samasta ryhmästä¹ (OR=1.00) sekä kertoimien 95 prosentin luottamusvälit vuosina 1985 ja 2005 28–29-vuotiaat miehet ja naiset.

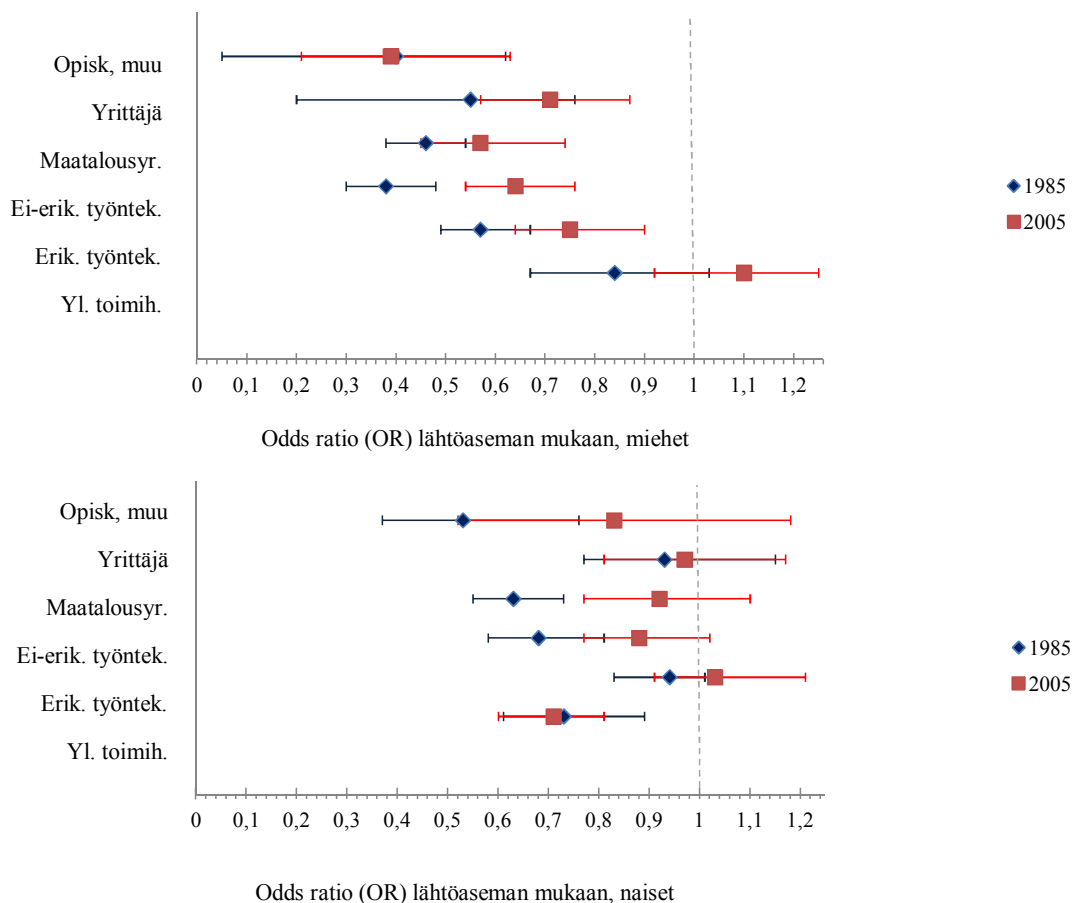
¹ Referenssinä käytetään ylempien toimihenkilöiden ryhmästä lähtöisin olevien luokkaa eli niitä, joiden lapsuudenperheen sosiaaliryhmä (lähtöasema) on ylempien toimihenkilöiden.

ovat lähtöisin ylempien toimihenkilöiden asemasta (ks. kuvio 1). Esimerkiksi alempien toimihenkilötaustaisten miesten riski päätyä itse ylempiksi toimihenkilöiksi verrattuna ylempien toimihenkilöiden ryhmästä lähtöisin oleviin on 0.44 vuonna 2005. Näin alempien toimihenkilötaustaisten miesten riski sijoittua ylempiksi toimihenkilöiksi on noin puolet pienempi kuin niillä miehillä, joiden vanhemmat kuuluvat ylempiin toimihenkilöihin. Muissa ryhmissä mahdollisuus nousta ylempiksi toimihenkilöiksi on kolmasosa

tai neljäsosa verrattuna ylempien toimihenkilöiden lapsiin. Kuviossa 2 on esitetty riskituloosuhteet alempaan toimihenkilöasemaan liikkumiselle lähtöaseman mukaan verrattuna alemmasta toimihenkilöasemasta lähtöisin oleviin. Esimerkiksi ylempien toimihenkilötaustaisten miesten riski sijoittua aikuisiällä alempien toimihenkilöiden ryhmään vuonna 2005 on 1.10 luottamusvälillä 0.92–1.25. Tällöin ylempien toimihenkilötaustaisten miesten riski sijoittua alemmiksi toimihenkilöiksi ei eroa tilastollisesti merkitsevästi alempien

Kuvio 2. Alempien toimihenkilöiden ryhmään sijoittumisen odds ratiot verrattuna niihin, jotka itse ovat lähtöisin samasta ryhmästä¹ (OR=1.00) sekä kertoimien 95 prosentin luottamusvälit vuosina 1985 ja 2005 28–29-vuotiaat miehet ja naiset.

¹ Referenssinä käytetään alempien toimihenkilöiden ryhmästä lähtöisin olevien luokkaa eli niitä, joiden lapsuudenperheen sosiaaliryhmä (lähtöasema) on alemmat toimihenkilöt.

toimihenkilötaustaisten miesten alemmiksi toimihenkilöiksi sijoittumisen riskistä: molemmista ryhmistä lähtöisin olevilla on yhtenevä mahdollisuus päätyä alemmiksi toimihenkilöiksi.

Ristitulosuhteiden piste-estimaatteja ja luottamusvälejä tarkasteltaessa voidaan todeta, että erot sosiaalisessa liikkuvuudessa ovat pienentyneet vuodesta 1985 vuoteen 2005, eli sosiaalinen liikkuvuus on voimistunut kyseisellä aikavälillä. Vuoden 2005 liikkuvuustaulussa riskisuhteet ovat selvästi lähentyneet ykköstä

(1), naisten kohdalla jopa niin, että tilastollisesti merkitsevää poikkeavuutta eri lähtöasemien välillä ei enää löydy. Toisin sanoen sosiaalinen liikkuminen alempien toimihenkilöiden ryhmään on avoimempaa vuonna 2005 kuin 1985. Kuviossa 1 on esitetty vastaavat ristitulosuhteet ylempään toimihenkilöasemaan liikkumiselle vuosina 1985 ja 2005. Myös ylempään toimihenkilöasemaan liikkumisen ristitulosuhteet lähtöaseman mukaan sekä naisilla että miehillä ovat selvästi lähentyneet ykköstä (1) vuoden 2005 kuviossa.

POHDINTA

Pysyvyys ylempien toimihenkilöiden sosiaaliryhmässä on erittäin voimakasta koko tarkastelujakson ajan niin naisten kuin miestenkin kohdalla. Noin kolmasosa ylempien toimihenkilöiden ryhmästä lähteneistä sijoittuu samaan ryhmään aikuisena, minkä voidaan ajatella tukevan teesiä sosiaaliryhmän sulkeutuneisuudesta suhteessa muihin ryhmiin. Näyttäisi lisäksi siltä, että osa ylempien toimihenkilöiden ryhmästä lähtöisin olevista, alle kolmenkymmenen vuoden iässä muuhun ryhmään sijoittuneista palaa myöhemmällä iällä samaan ryhmään kuin heidän vanhempansa Samankaltaista liikkuvuutta takaisin lähtöasemaan on löydetty aiemmissakin tutkimuksissa (ks. esim. Erikson & Goldthorpe 1992). Ilmiön taustasta ei ole varmuutta, mutta esimerkiksi aikuiskoulutus ja erilaiset toiveet uralla etenemisestä saattavat selittää myöhemmin uralla tapahtuvaa liikkuvuutta ylempien toimihenkilötaustaisten keskuudessa. Erikson ja Goldthorpe (emt.) ovat lisäksi ennustaneet pysyvyyden olevan erityisen voimakasta juuri ylempien toimihenkilöiden keskuudessa. Ylempien toimihenkilöiden ryhmän liikkumattomuutta voitaneen teknisesti selittää luokan asemalla korkeimpana kuvitteellisessa hierarkiassa: luokka on ylin luokka, josta voi liikkua ainoastaan alemmas.

Liikkuminen ylempien toimihenkilöiden ryhmään ei ole kuitenkaan suuresti muuttanut muotoaan eikä voimakkuuttaan tarkastelujakson aikana, vaikka todennäköisyys sijoittua tähän ryhmään onkin noussut hieman molemmilla sukupuolilla verrattaessa vuosia 1985 ja 2005. Ylempien toimihenkilöiden ryhmään siis liikutetaan, vaikkakin vähemmän ja lähemmistä sosiaaliryhmistä kuin alempien toimihenkilöiden ryhmään. Vaikka pysyvyyden taso ylempien toimihenkilöiden keskuudessa onkin muihin sosiaaliryhmiin verrattuna korkea, on tulkinta ryhmän sulkeutumisesta kuitenkin ennenaikainen. Ylempien toimihenkilöistä noin kaksi kolmasosaa on lähtöisin jostain toisesta ryhmästä. Ylempien toimihenkilöiden ryhmään liikkuminen noudattaa lähtöjakaumien perusteella osittain samaa trendiä kuin alempien toimihenkilöiden ryhmässä. Tarkastelujakson aikana

tähän ryhmään liikutetaan yhä voimakkaammin alempien toimihenkilöiden ja yrittäjien joukosta (eli niin kutsutuista ”lähiryhmistä”) työtekijäryhmien kustannuksella.

Naisten suurin sosiaaliryhmä on alemmat toimihenkilöt: vuonna 2005 naisista noin kaksi viidestä kuuluu tähän ryhmään, kun taas miehistä reilu viidesosa kuuluu alempiin toimihenkilöihin. Lisäksi sosiaaliryhmän periytyvyys vanhemmilta lapsille on alempien toimihenkilöiden sosiaaliryhmässä erityisen voimakasta naisten kohdalla. Naisten liikkumattomuus on myös laskenut jonkin verran tutkimusjakson aikana. Samaan aikaan ryhmään on kuitenkin yhä voimakkaammin sijoitettu samasta ryhmästä lähtöisin olevien joukosta. Osaltaan tätä selittää talouden rakennemuutoksesta johtunut alempien toimihenkilöiden ryhmän koon suhteellinen kasvu aina 1990-luvulle saakka, joka havaittiin taulukon 1 reunajakaumista. Yhteiskuntarakenteesta ja sen muutoksista johtuva rakenteellinen liikkuvuus voidaan laskennallisesti erottaa kokonaisliikkuvuudesta eli siitä väestöosuudesta, joka sijoittuu eri sosiaaliryhmään kuin heidän vanhempansa (ks. Moisio 2007). Rakenteelliseksi liikkuvuudeksi voidaan kutsua esimerkiksi tilannetta, jossa (jal)ki-teollistuminen on johtanut talouden rakennemuutoksen kautta teollisten työpaikkojen vähenemiseen ja palvelusektorin työpaikkojen lisääntymiseen, ja sitä kautta ajanut työntekijöiden lapsia palveluammattuihin.

Aiemmat tutkimukset (Moisio 2007; Sirniö 2010; Erola 2009) osoittavat, että yhteiskuntarakenteen vaikutus työmarkkinoille sijoittumiseen on vähentynyt 2000-luvulle siirtyessä, mutta se on silti edelleen voimakkaampaa naisilla kuin miehillä. Onkin huomattava, että vuonna 2005 yli kaksi kolmasosaa alempien toimihenkilöiden ryhmässä toimivista on taustaltaan lähtöisin jostain muusta sosiaaliryhmästä kuin kyseisestä ryhmästä. Kun tarkastellaan riskiä liikkua kyseiseen ryhmään, on se miehillä lisääntynyt selkeästi verrattaessa vuosia 1985 ja 2005. Lisäksi ylempiä toimihenkilöitä ja opiskelijoiden ja muiden ryhmään taustaltaan kuuluneita lukuun ottamatta naiset ovat koko tarkastelujakson ajan liikkuneet todennäköisimmin juuri alempien

toimihenkilöiden ryhmään. Erityisesti tarkastelujakson alussa miesten kohdalla ei samaa trendiä ole nähtävissä: miehet ovat useammin pysyneet omassa ryhmässään tai siirtyneet toiseen työntekijäryhmistä kuin siirtyneet alempien toimihenkilöiden ryhmään. Ainakaan naisten kohdalla ei näyttäisi olevan suuria rakenteellisia esteitä siirtyä muista ryhmistä alempien toimihenkilöiden ryhmään, ja miehilläkin tilanne on kehittynyt samaan suuntaan tarkastelujakson loppua kohden.

Liikkuvuus on lisääntynyt – miksi?

Useissa tutkimuksissa (ylöspäin)liikkuvuuden väyläksi on tulkittu ensisijaisesti kouluttautuminen (esim. Breen & Goldthorpe 2001; Breen & Jonsson 2007; Moisio 2007; Erola 2009). Suomalaisen koulutuspolitiikan pyrkimyksenä on jo pitkään ollut esimerkiksi ilmaisen koulutusjärjestelmän kautta tarjota kaikille mahdollisuudet hankkia sellainen koulutus ja tätä kautta hakeutua sellaisiin työtehtäviin, jotka vastaavat henkilön omaa osaamista ja motivaatiota. 1970-luvulla toteutettu yhteiskunnalliseen tasa-arvoon pyrkivä peruskoulu-uudistus on tutkimusten mukaan vähentänyt lasten ja vanhempien tulotason riippuvuutta (Pekkarinen ym. 2009). Niin kutsutun korkeakouluekspansioon vaikutuksesta suomalaisten koulutustaso on noussut viime vuosikymmeninä merkittävästi. Korkeasti koulutettujen määrä Suomessa on lisääntynyt huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana, kun koulutuksen aloituspaikkoja on lisätty kaikilla koulutustasoilla (Myrskylä 2009a). Kouluttautumismahdollisuuksien avautuminen laajemmalle osalle väestöstä saattaa vaikuttaa näin osaltaan sosiaalisen liikkuvuuden lisääntymiseen.

Samanaikaisesti, kun Suomi on toimihenkilöistynyt, suomalaisten koulutustaso on noussut ja koulutustarjonta on kasvanut, on saattanut tapahtua niin sanottua koulutusinflaatiota eli sosiaalisen aseman, työtehtävien ja koulutuksen välisen yhteyden heikkenemistä. Vaadittavien koulutusinvestointien määrä tietyn aseman saavuttamiseksi on kasvanut. Tällöin esimerkiksi korkeasti koulutettu ei yhtä automaattisesti saavutakaan tiettyä tulotasoa

ja työtehtäviä kuin aiempina vuosikymmeninä. Esimerkiksi Aron (2003) tutkimustulokset osoittavat, että yhä harvempi korkeakoulutettu päätyy ylempään toimihenkilön tehtäviin, ja Asplundin (2001) tuloksista löytyy viitteitä siitä, että korkeakouluekspansio kasvattaa eri koulutusryhmien sisäisiä palkkaeroja. Korkeakouluekspansio ja koulutusinflaatio johtavatkin sosiaaliryhmien rajojen ajalliseen muutokseen ja hämärtymiseen. Suomalaisten koulutusjakauma on muuttunut nopeammin kuin ammattijakauma, jolloin myöskään tässä tutkimuksessa käytetty sosiaaliryhmäjakauma ei välttämättä ole sisällöltään yhtenevä tarkastelujakson ajan. Esimerkiksi alemman toimihenkilön työtehtävät ja koulutusvaatimukset eivät välttämättä vastaa toisiaan koko 30-vuotisen tarkastelujakson ajan. Kun sosiaaliryhmien sisältö on muuttunut vuosikymmenten aikana, on esimerkiksi niin kutsutun sosiaalisen laskun (eli yksilön sijoittumisen kuvitellulla sosiaaliryhmähierarkialla alempaan ryhmään kuin hänen vanhempansa) havaitseminen vaikeampaa. Sosiaaliryhmien ajallista sisällöllistä yhtenevyyttä heikentää ja ryhmien välisiä rajoja hämärtaa myös ammattinimikkeiden muuttuminen, kun koulutusekspansio johtaa nimikkeiden muuttamiseen ”korkeammiksi”, vaikka itse työnkuva ei olekaan muuttunut (Erola & Moisio 2002).

Naiset liikkuvat eri tavalla kuin miehet

Naisten ja miesten liikkuvuuden eroihin vaikuttavat ennen kaikkea sukupuolittuneet työmarkkinat. Vinoutumaa aiheuttaa naisten tai miesten aliedustus tietyillä aloilla ja tietyissä työtehtävissä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysala on naisvaltainen, teollisuuden ja tekniikan alat miesvaltaisia. Palkkataso on usein matalampi nais- kuin miesvaltaisilla aloilla. Lisäksi johtotehtävissä on edelleen vähemmän naisia kuin miehiä (Blom & Melin 2002; Myrskylä 2009b; Tilastokeskus 2009), vaikka esimerkiksi suomalaisten naisten koulutustaso erityisesti nuorimmissa ikäluokissa onkin korkeampi kuin miesten (Myrskylä 2009a). Tämä näkyy ennen kaikkea naisten runsaana sijoittumisena nimenomaan alempien muttei ylempien toimihenkilöiden tehtäviin.

Ainakin vanhimmilla ikäluokilla työn statukset ovat selkeästi sukupuolittuneet. Myös työn ja perheen yhteensovittaminen vaikuttaa usein naisten sijoittumiseen työmarkkinoille.

Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuudesta kieli erityisesti naisten erilainen liikkuvuus suhteessa miehiin: naisilla sosiaalista liikkuvuutta määräävät miehiä enemmän yhteiskuntarakennemuutoksen synnyttämä liikkuvuus ja sukupuolittaisten ammattirakenteiden erot (Sirniö 2010; Erola 2009). Jos naisten ja miesten työmarkkinat olisivat samankaltaisemmat, myös naisten ja miesten liikkuvuusluvut olisivat todennäköisesti samankaltaisempia. Toisaalta tässä tutkimuksessa naisten liikkuvuustuloksiin vaikuttaa perheen viitehenkilö-lapsi-asetelma, jolloin lapsuudenperheen sosiaaliryhmä määrittellään usein perheen isän mukaan. Tällaisessa tutkimusasetelmassa naisten liikkuvuus saattaa näyttäytyä todellista liikkuvuutta voimakkaampana (Moisio 2007). Tästä huolimatta on kuitenkin selvää, etteivät mahdollisuuksien tasa-arvo, sosiaalinen liikkuvuus ja keskiluokkaistuminen toteudu samalla tavalla miesten ja naisten keskuudessa.

Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tulosten valossa näyttää siltä, että keskiluokan koko on kutakuinkin pysynyt samana 1990-luvun puolivälissä, mutta se ei ole sulkeutunut siten kuin aiemmin on ennustettu (Pöntinen 1982; 1983; Erikson & Pöntinen 1985; Blom & Melin 2002). Keskiluokkaiseen sosiaaliryhmään sijoitutaan muistakin kuin keskiluokkaisista taustoista. Vuonna 2005 noin kaksi kolmasosaa niin alemmista toimihenkilöistä kuin ylemmistä toimihenkilöistäkin on taustaltaan lähtöisin muusta sosiaaliryhmästä. Ylempien toimihenkilöiden ryhmään liikutetaan hieman vähemmän ja lähemmistä sosiaaliryhmistä kuin alempien toimihenkilöiden ryhmään. Vaikka sosiaaliryhmän koko pysyisikin samana, voi liikkuvuus säilyä kuitenkin korkeana eli avoimena muista ryhmästä kyseiseen ryhmään liikkuvulle. Korkea liikkuvuus tarkoittaa liikkuvuutta niin ”alaspäin” kuin ”ylöspäinkin”. Aiemmissa keskiluokan jähmettymisen

ennusteissa sosiaalinen liikkuminen ja sen väheneminen on kenties käsitetty pelkästään sosiaalisesti nousuksi, kun taas tässä tutkimuksessa myös liikkuminen alaspäin katsotaan osaksi mahdollisuuksien tasa-arvosta kertovaa sosiaalista liikkuvuutta.

Niin kutsutun keskiluokan ja sen jähmettymisen tutkimusta vaikeuttaa kuitenkin ennen kaikkea keskiluokan määritelmä: ketkä oikeastaan kuuluvat keskiluokkaan eri vuosikymmeninä? Suomen sosiaalisen ja elinkeinorakenteen muutokset antavat aiheita kysyä, viittaako keskiluokkainen sosiaaliryhmä vuonna 1970 sisällöltään samanlaiseen sosioekonomiseen asemaan kuin vuonna 2005. Luokkasamaistumista koskevien tutkimusten perusteella 2000-luvun suomalaiset identifioivat itsensä tyypillisimmin juuri keskiluokkaisiksi (Kahma 2010; Erola 2010b). Onkin huomattava, että sosiaaliryhmä tilastollista sosiaalitutkimusta varten luotuna taustamuuttujana ei automaattisesti kerro yksilön luokkaidentiteetistä ja luokalle tyypillisestä toiminnasta. Tämän päivän heterogeeniset keskiluokkaiset sosiaaliryhmät saattavat pitää sisällään monia erilaisia yhteiskunnallisia asemia. Käsitteiden määrittelyn haasteellisuudesta huolimatta sosiaaliryhmä on kuitenkin edelleen hyödyllinen yhteiskunnallisten jakojen kuvaaja, jonka rooli eriarvoisuuden tutkimuksessa on merkittävä. Jatkossa sosiaalisen aseman periytymistä sukupolvelta toiselle voisikin olla syytä tutkia myös muita indikaattoreita käyttäen. Tällöin sosiaalisen aseman periytymisessä tapahtuneet ajalliset muutokset saataisiin selvitettyä tarkemmin. Esimerkiksi tulotason periytyminen olisi tässä mielessä kiinnostava tutkimuksen kohde, sillä tulofraktiileihin perustuvat tuloryhmät eivät ole sisällöllisesti yhtä herkkiä yhteiskunnan muutokselle kuin esimerkiksi sosiaaliryhmät.

Kaiken kaikkiaan 2000-luvun alussa sosiaaliryhmä ei ole enää yhtä selkeästi ennustettavissa henkilön vanhempien sosioekonomisen aseman tai vallitsevan yhteiskuntarakenteen perusteella kuin aikaisempina vuosikymmeninä (ks. Sirniö 2010; Erola 2010a; Moisio 2007; muista länsimaista ks. esim. Breen 2004). Sosiaaliryhmät näyttävät tarkastelujakson aikana avautuneet siten, että niihin on aiempaa

helpompi liikkua niin alaspäin kuin ylöspäinkin. Naisilla yhteiskuntarakenteen vaikutus työmarkkinoille sijoittumiseen on silti selvästi voimakkaampaa kuin miehillä. Alempiin ja ylempiin toimihenkilöihin ryhmiteltävien henkilöiden suhteellinen väestöosuus paljastaa toimihenkilöiden olevan suurin sosiaaliryhmä Suomessa. Toimihenkilöistyminen on tapahtunut erityisesti naisten kohdalla, joista lähes 60 prosenttia sijoittuu toimihenkilöryhmiin vuonna 2005. Toimihenkilöiden osuus koko väestöstä näyttää kuitenkin tasaantuneen siten, ettei ryhmän koko enää kasva, eli yhteiskunnan keskiluokkaistumista ei enää tapahdu ammattiin perustuvien sosiaaliryhmien valossa.

VIITTEET

- ¹ Vuosien 1990, 1995 ja 2000 liikkuvuustaulut, ks. Sirniö 2010.
- ² OR-kertoimet kaikkien liikkuvuustaulujen jokaiselle solulle, ks. Sirniö 2010.

KIRJALLISUUS

- Alestalo, Matti (1990) Luokkarakenteen muutokset. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) Suomi 2017. Gummerus, Jyväskylä.
- Asplund, Rita (2001) Koulutus, palkkaerot ja syrjäytyminen. Keskusteluaiheita - Discussion Papers 777. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Helsinki.
- Aro, Mikko (2003) Pitääkö koulutus lupauksensa? Sosiologia 40:4, 313–328.
- Bell, Daniel (1973) The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. Basic Books, New York.
- Beller, Emily (2009) Bringing Intergenerational Social Mobility Research into the Twenty-first Century: Why Mothers Matter. American Sociological Review 74:4, 507–528.
- Blom, Raimo & Melin, Harri (2002) Luokat ja työmarkkinat 2000-luvun alussa. Teoksessa Timo Piirainen & Juho Saari (toim.) Yhteiskunnalliset jaot. 1990-luvun perintö? Gaudeamus, Helsinki.
- Breen, Richard (2004) (toim.) Social Mobility in Europe. Oxford University Press, Oxford.
- Breen, Richard (2005) Foundations of Class Analysis in the Weberian Tradition. Teoksessa Erik Olin Wright (toim.) Approaches to Class Analysis. Cambridge University Press, Cambridge.
- Breen, Richard & Goldthorpe, John H. (2001) Class, Mobility and Merit. The Experience of Two British Birth Cohorts. European Sociological Review 17:2, 81–101.
- Breen, Richard & Jonsson, Jan O. (2007) Explaining Change in Social Fluidity: Educational Equalization and Educational Expansion in Twentieth-Century Sweden. American Journal of Sociology 112:6, 1775–1810.
- Erikson, Robert & Goldthorpe, John H. (1992) The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies. Clarendon Press, Oxford.
- Erikson, Robert & Pöntinen, Seppo (1985) Social Mobility in Finland and Sweden: A Comparison of Men and Women. Teoksessa Risto Alapuro, Matti Alestalo, Elina Haavio-Mannila & Raimo Väyrynen (toim.) *Small States in Comparative Perspective. Essays for Erik Allardt*. Norwegian University Press, Oslo.
- Erola, Jani (2009) Social Mobility and Education of Finnish Cohorts Born 1936–75. Succeeding While Failing in Equality of Opportunity? Acta Sociologica 52:4, 307–327.
- Erola, Jani (2010a) Kohorttien väliset liikkuvuus-erot. Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle. Yhteiskuntapolitiikka 75:3, 318–323.
- Erola, Jani (2010b) Luokkarakenne ja luokkiin samaistuminen Suomessa. Teoksessa Jani Erola (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.
- Erola, Jani & Moisio, Pasi (2002) Jähmettykö Suomi? Sosiaalinen liikkuvuus ja pitkäaikais-työttömyys Suomessa 1970–1995. Sosiologia 39:3, 185–199.
- Erola, Jani & Moisio, Pasi (2004) Rakennemuutos ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa. Teoksessa Ismo Kantola, Keijo Koskinen & Pekka Räsänen (toim.) Sosiologiaa karttalehtiä. Vastapaino, Tampere.
- Hansen, Marianne Nordli (2010) Change in Intergenerational Economic Mobility in Norway: Conventional Versus Joint Classifications of Economic Origin. Journal of Economic Inequality 8, 133–151.
- Jonsson, Jan O. (2004) Equality at a Halt? Social Mobility in Sweden, 1976–99. Teoksessa Richard Breen (toim.) Social Mobility in Europe. Oxford University Press.
- Jäntti, Markus (2002) Sosiaalinen liikkuvuus ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa Timo Piirainen & Juho Saari (toim.) Yhteiskunnalliset jaot.

- 1990-luvun perintö? Gaudeamus, Helsinki.
- Kahma, Nina (2010) Keskiluokan valossa: Suomalalaisten luokkasamaistuminen empiirisessä tarkastelussa. *Sociologia* 47:4, 81–96.
- Kortteinen, Matti (1990) Kohti informaatioyhteiskuntaako? Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) Suomi 2017. Gummerus, Jyväskylä.
- Melin, Harri (1999) Katosivatko luokat? Teoksessa Raimo Blom (toim.) Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Gaudeamus, Helsinki.
- Moisio, Pasi (2007) Sosiaalinen liikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalainen hyvinvointi 2006. STAKES, Helsinki.
- Myrskylä, Pekka (2009a) Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009. Tilastokeskus, Helsinki.
- Myrskylä, Pekka (2009b) Naisten ja miesten sosiaalinen liikkuvuus. *Hyvinvointikatsaus* 3/2009. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nummenmaa, Lauri (2009) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi, Helsinki.
- Pekkarinen, Tuomas, Uusitalo, Roope & Kerr, Sari (2009) School Tracking and Intergenerational Income Mobility: Evidence from the Finnish Comprehensive School Reform. *Journal of Public Economics* 93:7–8, 965–973.
- Pöntinen, Seppo (1982) Sotasukupolvi, sotanuoret, sotalapset ja suuret ikäluokat: koulutus ja sosiaalinen nousu. *Sociologia* 19:3, 153–162.
- Pöntinen, Seppo (1983) Social Mobility and Social Structure. A Comparison of Scandinavian Countries. *Commentationes Scientiarum Socialium* 20.
- Ringdal, Kristen (2004) Social Mobility in Norway 1973–95. Teoksessa Breen, Richard (toim.) Social Mobility in Europe. Oxford University Press, Oxford.
- Sirniö, Outi (2010) Sosiaalinen liikkuvuus Suomessa 1985–2005. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Sørensen, Aage B. (2000) Towards a Sounder Basis for Class Analysis. *American Journal of Sociology* 105, 1523–1558.
- Tilastokeskus (1999) Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. Käsikirjoja 17. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2009) Vallan tasa-arvoa. Naiset ja miehet päätöksenteossa. Tilastokeskus, Helsinki.
- Wright, Erik Olin (1978) *Class, Crisis and the State*. New Left Books, London.
- Wright, Erik Olin (1997) *Class Counts – Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.